

Orde in de chaos

De brand bij kolenhandel Veerman

FRED ECKHARDT

Er is al geen redden meer aan als de brandweer arriveert. De houten opslagloods van kolenhandel Veerman aan de Oude Torenstraat staat in lichter laaie. Het is zaterdagochtend, 8 december 1906, en erg koud. De brand is die ochtend omstreeks vijf uur ontdekt door een politiemann die langs loopt. Samen met wat burens weet de eigenaar van de kolenopslag eerst de paarden en de kantoorboeken te redden. Onmiddellijk wordt de slangwagen van de post aan de Kerkbrink gehaald, maar de brandkraan aan de Oude Torenstraat blijkt bevroren te zijn en daardoor duurt het enige tijd voor er water door de slangen stroomt. Als de brandmeesters er zijn, kan het vuur met drie stralen bestreden worden, maar de loods is dan al verloren. Daarin is een hele voorraad steenkolen, anthraciet, turf, briketten enz. opgeslagen en dat wil wel branden. De brand is vermoedelijk ontstaan op de bovenverdieping, waar de vuurmakers lagen, maar de oorzaak is officieel onbekend.

Het luiden van de brandklokken trekt veel mensen aan, ondanks het vroege uur van de dag zo midden in de winter, en veel mensen willen de brandweermannen wel helpen. Uiteindelijk zijn zo'n veertig mensen de hele dag bezig om het vuur te doven, maar het lukt hen niet. Ze weten met elkaar de belendende panden te redden, maar de loods blijft branden. Ondanks de mist in de vroege ochtend is de vuurgloed lange tijd tot op grote afstand te zien.

Brand bij kolenhandelaar Veerman aan de Oude Torenstraat. Veel bleef er van de opslagloods niet over.

Zaterdagavond geeft burgemeester J.C. Gülcher opdracht aan een ploeg mensen van de gemeentereiniging om onder leiding van hun hoofdopzichter, H.G.J. Maas, het vuur te doven. Dat lukt binnen de kortste keren, al zal de verwoeste loods nog tot woensdag blijven smeulen en moet de ruïne tot dat moment nog dagelijks worden natgehouden.

In 1907 begon de professionalisering van de brandweer in Hilversum. Burgemeester J.C. Gülcher was het zat dat er bij het blussen van branden in zijn gemeente maar wat wordt aangemodderd. De brand bij Veerman was de druppel die de emmer deed overlopen. Bovendien maakten de uitbreiding van de gemeente en het verrijzen van steeds grotere en hogere huizen en gebouwen het noodzakelijk de brandbestrijding beter aan te pakken om de veiligheid van mensen en goederen te kunnen garanderen.

De brandweer in Hilversum was tot dat moment eigenlijk een ongeorganiseerde bende. De drie opperbrandmeesters C. Alders, J. Nieuwenhuizen en G. Seppen hadden hun ontslag aangeboden omdat zij naar hun mening zo niet langer hun werk goed konden doen. Ze hadden geen idee hoeveel van de eenentwintig brandweermannen zouden komen opdagen als er brandalarm werd gegeven. Vaak moesten ze voor hulp een beroep doen op mensen uit het publiek.

Van samenwerking was nauwelijks sprake, om nog maar te zwijgen van kennis van zaken. Iedereen deed maar wat met een emmer water, een brandspuit, een slang of een pomp. Bovendien weigerden hulpvaardige burgers het terrein te verlaten voordat ze hun kwartje hadden ontvangen, waar ze recht op hadden als ze meehielpen bij het blussen van een brand.

Publiek was er meestal genoeg. Zoals nu de sirenes van de brandweerwagens een enorme aantrekkingskracht uitoefenen op de bevolking, zo snelde begin vorige eeuw iedereen naar een brand zodra de noodklokken

Voor een feestelijke optocht ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de brandweer in 1932 werd oud 19-eeuws brandweermateriaal uit de kelder van het raadhuis opgediept en gerestaureerd. (coll. Museum Hilversum)

op de Kerkbrink luidden. Het publiek reageerde soms sneller dan de brandweertochten voor wie het alarm eigenlijk bestemd was.

Gevolg was dat de brand vaak al was geblust voordat de brandweer arriveerde. Die moest eerst een brandspuit ophalen. Intussen was een eenvoudige, beginnende brand dan meestal al met emmers water geblust door politie en omwonenden. Voor grotere branden was de brandweer vaak onvoldoende uitgerust, dus dat vuur kregen ze ook niet uit. De brand bij Veerman is daar een voorbeeld van en burgemeester Gülcher wilde daar een eind aan maken. Hij wilde mensen die geoefend waren, die wisten wat ze moesten doen, die konden samenwerken en gewend waren onder een baas te werken en orders te ontvangen.

Ruim een maand na de brand bij Veerman beklagde de commissaris van politie zich in een brief aan de burgemeester over de brandweer. Aanleiding was een brand op zondagavond 27 januari 1907 in de Bussumerstraat, waar de bovenverdieping van de woning van bakker Eijlders uitbrandde door het springen van een petroleumlamp. De commissaris klaagde dat de politie de meeste brandjes al had geblust vóór de brandweer er was. Hij erkende wel dat de brandweer nodig was bij grotere branden, maar ook dan ging het mis. De politie zette de omgeving af en hield kijkers op een afstand. De brandmeester vroeg mensen uit het publiek om te helpen, maar de politie kon niet zien om wie het dan ging en telkens als de politie iemand wilde wegsturen, moest de brandmeester er weer bijko-

Leden van de vrijwillige brandweer die in 1907 het veld moest ruimen voor de plichtbrandweer.

Handbrandspuit met slangen-
rondselwagentje zoals die
vóór, maar ook nog een tijd na
1907 in gebruik was.

men om te bevestigen dat hij die mensen had gevraagd te helpen.

De burgemeester had toen al geregeld dat hoofdopzichter H.G.J. Maas van de gemeentereiniging bij de beroepsbrandweer in Amsterdam kon gaan kijken wat ervoor nodig was om in Hilversum het blussen van branden goed te organiseren. Maas kwam op 30 april 1907 met een tot in detail uitgewerkt organisatieplan. Hoeveel mensen en wat voor materiaal er nodig was, wat het allemaal kostte, wat de mensen moesten verdienen en hoe alles moest worden georganiseerd. Hij stelde voor de brandweertaken onder te brengen bij de gemeentelijke reinigingsdienst en op die manier een plichtbrandweer te vormen. Tien man was voldoende. Die mensen zouden wel op bepaalde plaatsen in het dorp moeten gaan wonen om als zij 's nachts vanaf huis moesten uitrukken snel overal te kunnen komen. Als zij daarvoor moesten verhuizen, moesten zij een tegemoetkoming in de huur krijgen. Een vakman van de reinigingsdienst kon het onderhoud van het brandweermateriaal erbij nemen.

Burgemeester en wethouders namen het plan over. Een beroepsbrandweer vonden zij niet noodzakelijk, dat zou ook te duur worden, en bij de politie kon de taak niet worden neergelegd omdat die de handen al vol had aan het weghouden van het toegestroomde publiek als er brand was. Het gemeentebestuur realiseerde zich dat de brandweer in Hilversum daarmee misschien niet het hoogste niveau zou hebben, maar het vertrouwde erop dat het voldoende zou zijn.

Voor het aanschaffen van materiaal en het aanpassen

van plaatsen waar dat materieel moet komen te staan, vroegen burgemeester en wethouders de gemeenteraad 6300 gulden beschikbaar te stellen. Plús 2000 gulden voor de salarissen. Brandweerlieden kregen een vast jaargeld van 50 gulden bovenop hun normale loon in dienst van de reiniging, en voormannen 75 gulden. Per 'branduur' kregen gewone brandweerlieden 30 cent en voormannen – vakmensen en meer geoeffende brandweermannen – 35 cent. De brandmeester en de onderbrandmeester ontvingen een salaris van respectievelijk 500 en 300 gulden per jaar.

In de gemeenteraadsvergadering van 14 mei 1907 moest burgemeester Gülcher alle zeilen bijzetten om zijn plannen geaccepteerd te krijgen. Veel raadsleden vonden het allemaal wel erg duur. Zoveel hoefde de brandweer toch niet te kosten? De eenentwintig branden van vorig jaar samen hadden de gemeente immers maar 420 gulden gekost? Moesten die mensen nou echt zoveel verdienen? En waren de mensen van de reinigingsdienst er nou eigenlijk wel zo geschikt voor? Kon de politie toch niet beter dat werk erbij doen?

De burgemeester wist echter wat hij wilde en zette door. Hij legde nog eens uit dat voor het blussen van branden veel oefening nodig is en dat mensen moeten worden aangestuurd door een bevelvoerder die zij kennen en die hen kent. Daarom bleef hij erbij dat de brandweertaken bij de gemeentereiniging moesten komen en dat hoofdopzichter Maas en opzichter C. Roodvoets brandmeester en onderbrandmeester moesten worden. Hij wees ook op de proef die hij had genomen bij de brand bij de kolenhandel Veerman,

Een jaar na de brand had Veerman nog steeds zijn kantoor aan de Oude Torenstraat, maar de kolenvoorraad lag nu in een kolenpark bij het spoor. (G&E 30-11-1907)

waar Maas en zijn mannen het vuur binnen enkele uren gedooft hadden.

Uitstellen, zoals sommige raadsleden wilden, kon volgens de burgemeester niet. De huidige opperbrandmeesters hadden eervol ontslag gevraagd en dat kon de gemeente niet weigeren. Twee van hen waren boven de zestig en de derde had er al meer dan twintig jaar werk als brandmeester opzitten. De drie waren altijd welwillend geweest en bereid nog tot augustus te blijven werken, maar daarna wilden ze er toch echt mee stoppen. Uiteindelijk ging de meerderheid van de gemeenteraad akkoord met de plannen: elf stemden voor en vijf tegen.

Nadat alle noodzakelijke dingen waren geregeld, traden de nieuwe brandweermannen op 1 augustus 1907 in functie. Dat was niet helemaal zonder slag of stoot gegaan. Volgens de nieuwe voorschriften moesten de brandweermannen in de buurt van de brandweerpost aan de Koningsstraat wonen, zodat zij als er 's nachts brand uitbreekt snel konden uitrukken. De vrouw van brandwacht L. van Wilgenburg weigerde echter te verhuizen. Zij wilde over het spoor blijven wonen. De vrouw won: haar man hoefde geen brandweerplicht te vervullen.

De Amsterdamse hoofdbrandmeester G.H. Fiorani kwam in Hilversum helpen bij de opleiding, want dat was de wens van het gemeentebestuur van Hilversum: geoefende brandweerlieden die op hun taak zijn voorbereid.

De mannen van de reinigingsdienst lieten hun werk liggen zodra er brand was. Ze werden zoveel mogelijk te werk gesteld op of bij de gemeentewerf aan het Langgwenst. Daar hing hun kleding, daar werden ze gealarmeerd en van daar vertrokken ze naar de brand. Het materiaal – een handwagen met ladder en slangen, een veertien meter hoge mechanische ladder en twee handbrandspuiten – moesten ze lopend naar de brand brengen; de kar aan touwen en een lange boom voorttrekkend. Pas in 1917 liet de gemeente een brandweervagen voor paardenbespanning bouwen. Die werd uitgerust met een handbrandspuit, slangen, ladders en andere gereedschappen en bood plaats aan acht brandwachten. Aanvankelijk moest de wagen door twee paarden worden getrokken, maar al snel werd een kleinere wagen ingericht die door één paard kon worden getrokken.

Bij brand 's nachts werden de mannen via een brandschellennet thuis gealarmeerd en dan snelden zij naar de Koningsstraat, omdat dat dichterbij hun huizen was. Er stond hetzelfde materieel als op de gemeentewerf, maar er waren geen paarden. Die stonden alleen aan het Langgwenst.

De brandweerlieden waren op elkaar ingespeeld, ze waren geoefend en ze deden hun best hun werk steeds beter te doen. De handbrandspuit werd vervangen door de motorspuit en zodra de auto zijn intrede deed bij de dienst Publieke Werken, waartoe de reinigingsdienst was gaan behoren, reed in Hilversum de eerste automotorspuit rond. Deze Magirus-autospuit (met een capaciteit van 1000 liter) werd op 12 april 1924 in gebruik genomen. Chauffeurs van de reinigingsdienst werden automatisch brandwacht, waardoor de brandweer altijd kon beschikken over ervaren mensen die met de automotorspuit konden rijden. Al snel werd het voertuig ook vaak ingezet in de omgeving van Hilversum.

De wagen zou meer dan dertig jaar dienst doen. In 1957 werd de brandweerauto afgevoerd en op een kinderspeelplaats neergezet, waar-ie binnen de kortste tijd was gesloopt.

Fred Eckhardt schreef het in oktober 2007 verschenen boek *Honderd jaar en nog lang niet uitgeblust. Een eeuw professionele brandbestrijding in Hilversum*. Dit fraaie boek is te koop bij de Plantage boekhandel Voorhoeve, Kerkstraat 77. ISBN 978-90-9022191-5, prijs €17,50.

De foto's in dit artikel komen uit het boek.